

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ РОЗПОДІЛУ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ

COUNTERING CORRUPTION IN THE INTERNATIONAL AID DISTRIBUTION SYSTEM

У даній статті розглядаються чинники, що сприяють виникненню корупції в системі розподілу міжнародної допомоги та проводиться оцінка ефективності заходів протидії корупції. Показано, що ключовими рисами системи розподілу міжнародної допомоги, що роблять її вразливою для поширення корупції, є, по-перше, неможливість спрощення більшості бюрократичних процедур передбачених чинними формальними правилами, а, по-друге, неможливість радикального скорочення дискреційних повноважень чиновників. Виявлено, що зазначені особливості системи розподілу міжнародної допомоги є причиною виникнення наступних негативних наслідків: небезпека поширення корупції; суттєве скорочення ефективності програм міжнародної допомоги; втрата ефективності перевірок діяльності чиновника. Для попередження корупції в системі розподілу міжнародної допомоги, запропоновано комплекс наступних антикорупційних заходів: позбавлення чиновника можливості одноосібного прийняття рішень, позбавлення чиновника монополії на прийняття рішень та попередження утворення неформальних стосунків між клієнтом та чиновником.

Ключові слова: міжнародна допомога, корупція, транзакційні витрати, формальні правила, бюрократичні процедури.

This article examines the factors contributing to the emergence of corruption in the international aid distribution system and assesses the effectiveness of existing anti-corruption measures and the feasibility of their application to prevent possible abuses in the distribution of international aid. It is shown that the key features of the international aid distribution system that make it more vulnerable to the spread of corrupt practices and significantly limit the range of possible anti-corruption measures are, firstly, the impossibility of simplifying most of the bureaucratic procedures provided by the relevant formal rules of the international aid distribution system, and, secondly, the impossibility of radically reducing the discretionary powers granted to officials responsible for the final decision-making on the distribution of international aid. It is revealed that the above-mentioned features of the international aid distribution system are the direct cause of the following negative consequences: the danger of spreading corruption in the humanitarian aid distribution system; a significant reduction in the effectiveness of international aid programs due to the distribution of funds that does not meet the main goals of the program; loss of effectiveness of checks on the activities of an official due to the absence of formal signs of his/her clear abuse of authority. Based on the analysis of the motives of the parties of a corruption agreement, it is proven that in order to prevent corruption in the system of international aid distribution, it is inappropriate to use such common anti-corruption measures as reducing the level of transaction costs of clients and applying repressive anti-corruption measures. To prevent corruption in the system of international aid distribution, a set of the following anti-corruption measures is proposed: depriving the official of the opportunity to make decisions alone, depriving the official of the monopoly on decision-making and preventing the formation of informal relations between the client and the official. The main advantage of the proposed measures is their high efficiency combined with the absence of undesirable negative impact on the efficiency of the system of international aid distribution.

Key words: international aid, corruption, transaction costs, formal rules, bureaucratic procedures.

УДК 330.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-11>

Вишняков К.В.¹

аспірант,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

Vyshniakov Kyrylo

State University
"Uzhhorod National University"

Постановка проблеми. В сучасному світі міжнародна допомога відіграє надзвичайно важливу роль. Адже міжнародна допомога дозволяє не лише покращити становище багатьох людей, що опинилися на межі виживання, але й також допомагає в реалізації складних інфраструктурних проєктів, які не можуть собі дозволити місцеві громади, та в здійсненні глибоких структурних інституційних реформ, що мають сприяти зміцненню як економіки, так й демократії в багатьох країнах світу. Розв'язання багатьох з цих проблем вимагає залучення значних фінансових ресурсів. Проте, справжньою проблемою, що постає під час реалізації програм з міжнародної допомоги, є не стільки брак коштів скільки загроза їх нецільового використання. Адже країни, що найбільше потребують міжнародної допомоги дуже часто є й найбільш корумпованими країнами світу. Внаслідок цього під загрозою опиняється не лише

ефективність програм міжнародної допомоги, але й сама можливість досягнення ними поставлених цілей. З огляду на це, стає зрозумілою зацікавленість країн-донорів, що фінансують більшість програм міжнародної допомоги, як в розробці ефективних засобів контролю за виконанням виділених коштів, так й сприянні системній протидії корупції в країнах-отримувачах міжнародної допомоги. При цьому більш вузькою, але не менш актуальною, залишається проблема попередження поширення корупції в системі розподілу міжнародної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стрімке зростання кількості досліджень присвячених проблеми корупції, що спостерігається в останні часи (Uhl, A., Herrmann, C. & Treiber, K.H. [1], Ammons, J.D., Shakya, S. [2], Beladi, H., Marjit, S. & Mukherjee, V. [3], Bilan, I., Apostoaie, CM. [4]), продиктовано не стільки радикальним зменшенням

¹ ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5979-5091>

толерантності до будь-яких корупційних проявів, скільки розумінням того, що більшість з сучасних найактуальніших проблем суспільства не може бути вирішена без подолання корупції. Останнє обумовлює надзвичайно широкий спектр проблем в контексті яких проводяться дослідження корупції. Так, в центрі уваги дослідників опиняються не лише зв'язки корупції з таким суто економічними проблемами як: економічне зростання (Trabelsi, M.A. [5]), іноземні інвестиції (Dedho, N.H., Belderbos, R. & Cuervo-Cazurra, A. [6]), інновації та конкурентоспроможність (Anokhin, S., & Schulze, W.S. [7]) та ін., але й такі питання, як: ідеологія (Bellido, H., Olmos, L. & Román-Aso, J.A. [8]), проблеми навколишнього середовища (Dutta, N., Kar, S. & Jahan, I. [9]) та освіти (Alshubiri, F., Mughrabi, H.H.A.L. & Alhousary, T. [10]). Проте, на фоні безперервно зростаючої кількості публікацій з проблеми корупції частка досліджень, без посередньо чи опосередковано, присвячених дослідженню впливу корупції на ефективність міжнародної допомоги (Carrillo, M.R., Chiariello, V., De Siano, R. et al. [11], Alesina A, Dollar D. [12], Alesina A, Weder B. [13], Asongu SA, Jellal M. [14]) залишається вражаючи невеликою, що ставить під загрозу ефективність багатьох програм міжнародної допомоги та вимагає додаткових досліджень даної проблеми.

Постановка завдання. Метою даної статті є виявлення чинників, що сприяють виникненню корупції в системі розподілу міжнародної допомоги та оцінка ефективності наявних заходів протидії корупції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна допомога може приймати різноманітні форми проте будь-яка з цих форм не позбавлена ризику розкрадання виділених коштів внаслідок корупційної активності чиновників відповідальних за їх розподіл. Останнє, очевидно, викликає закономірну зацікавленість країн, що надають допомогу, в здійсненні контролю над виконанням виділених коштів. Для аналізу ефективності заходів щодо недопущення розкрадання наданої допомоги, що є в арсеналі країни звідки походить дана допомога, нами буде використовуватися наступна класифікація форм міжнародної допомоги:

- допомога, що виділяється місцевим урядам;
- допомога, що надається безпосередньо її кінцевим отримувачам;
- допомога, що виділяється місцевим громадам та громадським організаціям.

Очевидно, що найгіршою, з точки зору запобігання розкраданню виділених коштів, буде ситуація під час виділення міжнародної допомоги місцевим урядам. В даній ситуації, для країни, що надає допомогу, єдиною можливістю якось впливати на ситуацію є вимагання від країни-отримувача активізації боротьби з корупцією, як головної

умови продовження надання допомоги. Значно краще складаються справи при наданні міжнародної допомоги безпосередньо її кінцевим отримувачам. Як правило, в цьому випадку, допомога надається певній категорії осіб, ідентифікація яких не складає значних труднощів, як то: особам чий дохід не перевищує певної величини, тимчасово переміщеним особам та іншим категоріям вразливих осіб. В усіх цих випадках можливості для нецільового використання коштів зведені до мінімуму завдяки наявності простих та чітких критеріїв для виділення осіб, що мають право претендувати на цю допомогу. А перевірка використання виділених коштів не складає значних труднощів.

Головною відмінністю останньої форми міжнародної допомоги – виділення коштів місцевим громадам та громадським організаціям – є те, що між надавачем допомоги та її кінцевим бенефіціаром з'являється посередник, що має, отримавши фінансування, реалізувати запропонований ним проект. Очевидно, що в цьому випадку, успішність програми міжнародної допомоги буде залежати від того наскільки якісно будуть проведені відбір поданих проектів та оцінка їх відповідності цілям програми міжнародної допомоги. Останнє передбачає проведення конкурсного відбору проектів поданих претендентами на отримання допомоги, що, в свою чергу, вимагає створення складної системи з розподілу міжнародної допомоги та розробки формальних правил, що регламентують її діяльність – формальних правил системи розподілу міжнародної допомоги. Рівень їх ефективності, як буде показано пізніше, й визначає стійкість системи розподілу міжнародної допомоги до корупції та арсенал можливих антикорупційних заходів.

Подібно до решти корупційних діянь, будь-який прояв корупції в системі розподілу міжнародної допомоги може бути представлений як корупційна угода між клієнтом (претендентом на отримання допомоги) та корумпованим чиновником, що належить до системи розподілу міжнародної допомоги [15]. Згідно даної угоди чиновник, отримавши від клієнта хабар, запліщує очі на недотримання ним тих чи інших норм формальних правил, що полегшує та прискорює останньому процедуру проходження відповідних бюрократичних процедур. При цьому необхідними умовами укладання подібної угоди є зацікавленість клієнта в корупційних послугах чиновника та наявність у чиновника можливостей для надання відповідних послуг. Відповідно для недопущення укладання корупційної угоди достатньо усунути один з двох факторів: або зацікавленість в угоді клієнта, або наявність у чиновника можливостей для її виконання.

Головною метою клієнта, заради якої він укладає корупційну угоду, є зменшення рівня його трансакційних витрат бюрократичних процедур, який

є тим вищим чим меншою є ефективність чинних формальних правил. Адже саме формальними правилами визначається кількість бюрократичних процедур та складність їх проходження. Тому скоротивши кількість та заплутаність бюрократичних процедур, передбачених чинними формальними правилами, можна домогтися того, що трансакційні витрати клієнта будуть скорочені до такого рівня коли розмір хабара буде перевищувати очікуване скорочення відповідних витрат внаслідок укладання корупційної угоди. Проте, основною особливістю формальних правил системи розподілу міжнародної допомоги є те, що вони обумовлюються цілями відповідних програм та встановленими критеріями відповідності для їх потенційних отримувачів. Останнє робить неможливим скасування чи спрощення жодної з бюрократичних процедур, передбачених даними формальними правилами, адже будь-яке порушення їх вимог означатиме виділення фінансових ресурсів особам, що не відповідають встановленим вимогам та не мають на них права.

Таким чином, реформування формальних правил системи розподілу міжнародної допомоги шляхом скорочення кількості передбачених ними бюрократичних процедур є недоцільним [16], і єдиним шляхом попередження виникнення та поширення корупції під час розподілу міжнародної допомоги є обмеження можливостей чиновників для надання ними корупційних послуг.

Основним чинником, що створює для корумпованого чиновника достатньо можливостей для надання ним корупційних послуг є наявність у чиновника широких дискреційних повноважень [17], тобто можливості діяти та приймати рішення, в тих чи інших ситуаціях, виключно на свій власний розсуд. У випадку програм з надання гуманітарної допомоги, чиновник завдяки дискреційним повноваженням може самостійно трактувати критерії відповідності потенційних отримувачів міжнародної допомоги, формально не порушуючи вимог жодного формального правила, що призводить до наступних негативних наслідків.

По-перше, з'являється небезпека поширення корупції в системі розподілу міжнародної допомоги. Адже під час прийняття самостійного рішення щодо виділення коштів чиновник може керуватися не лише власною совістю чи особистими переконаннями, але й власними корисливими інтересами внаслідок чого фінансові ресурси можуть виділятися в першу чергу тим хто готовий заплатити чиновнику найбільший хабар.

По-друге, відбувається суттєве зменшення ефективності програм міжнародної допомоги. Адже наявні фінансові ресурси будуть виділені не тим претендентам, що найбільше їх потребують, а тим хто взагалі, відповідно до цілей програми, не має на них жодного права.

По-третє, втрачається ефективність перевірок діяльності чиновника. Як зазначалося вище, за наявності широких дискреційних повноважень, чиновник може приймати рішення на свій власний розсуд, не порушуючи при цьому вимог жодного формального правила. Тобто зловживання своїм службовим положенням в межах наданих йому повноважень залишатимуться непоміченими навіть за наявності суворого контролю за його діяльністю. Внаслідок цього перевірки діяльності чиновника можуть виявити лише ті випадки коли чиновник явно перевищує свої повноваження.

З огляду на вище зазначені риси формальних правил системи розподілу міжнародної допомоги, стає очевидною недоцільність застосування в даному випадку репресивних заходів боротьби з корупцією. Останнє пояснюється тим, що репресивні заходи, що й так характеризуються надзвичайно низьким рівнем ефективності [18], втрачають свою ефективність ще більше у випадку боротьби з корупцією в системі розподілу міжнародної допомоги. Дійсно, ключовим елементом будь-яких репресивних заходів є виявлення факту укладення корупційної угоди: чим вищою буде імовірність виявлення відповідних угод тим вище буде стримуючий ефект передбачених за це санкцій. Проте широкі дискреційні повноваження чиновника, відповідального за розподіл міжнародної допомоги, практично унеможлиблює виявлення факту укладення корупційної угоди шляхом перевірки обґрунтованості прийнятих ним рішень. Фактично, єдиними інструментами виявлення корупційної діяльності синочка, в системі розподілу міжнародної допомоги, залишаються: або затримання учасників корупційної угоди під час передачі хабара, що пов'язано з реалізацією складних оперативно-розшукових заходів, або ж виявлення невідповідності доходів чиновника його витратам, що вимагає застосування системи фінансового моніторингу, функціонування якої також характеризується низьким рівнем ефективності та додатковими побічними явищами [19-21]. Це не лише скорочує арсенал інструментів в руках контролюючих органів, але й суттєво скорочує імовірність викриття корумпованих чиновників та, відповідно, ефективність репресивних заходів.

На перший погляд, за даних обставин, найбільш очевидним та ефективним заходом попередження поширення корупції в системі розподілу міжнародної допомоги могло б бути скорочення дискреційних повноважень чиновника. Висока ефективність даного заходу пояснюється тим, що він впливає на безпосередню причину виникнення корупції в системі розподілу міжнародної допомоги та позбавляє корумпованого чиновника можливості безкарно надавати корупційні послуги. Дійсно, не маючи можливості приймати рішення на свій власний розсуд, корумпований чиновник буде

змушений або відмовитися від надання корупційних послуг, або ж піти на порушення норм чинних формальних правил. В першому випадку бажаний результат – скорочення рівня корумпованості – досягається безпосередньо. В другому випадку, корумпований чиновник опиняється у вразливому становищі, адже будь-яка перевірка його діяльності з легкістю виявить допущені ним порушення, що призведе до викриття відповідних корупційних угод та втрати посади корумпованим чиновником. Таким чином, в обох випадках, буде спостерігатися суттєве скорочення рівня корумпованості системи розподілу міжнародної допомоги.

Не піддаючи жодному сумніву ефективність скорочення дискретних повноважень чиновника, як захода з попередження поширення корупції, слід визнати, що використання даного заходу для протидії корупції в системі розподілу міжнародної допомоги протирічить самій ідеї провадження міжнародної допомоги. Дійсно, відсутність дискреційних повноважень означає те, що формальними правилами не лише чітко прописаний порядок дій чиновника в тій чи іншій ситуації, але й передбачено всі можливі ситуації з якими може мати справу чиновник. Лише за цих умов, дії чиновника стають повністю детермінованими і у нього не залишається жодної можливості для інтерпретації положень формальних правил. Головною проблемою при цьому є те, що будь-яка ситуація, що непередбачена відповідними формальними правилами не може бути прийнята до розгляду і чиновник немає права виносити по ній жодного рішення. Тобто, у випадку формальних правил системи розподілу міжнародної допомоги, це означатиме, що всі ті претенденти на допомогу, чия ситуація не була передбачена відповідними формальними правилами, не зможуть її отримати. Очевидно, що подібна ситуація є неприйнятною з точки зору досягнення основних цілей запровадження системи міжнародної допомоги.

Більш придатними, для попередження поширення корупції в системі розподілу міжнародної допомоги, можуть виявитися ті заходи, що ускладнюють процес надання корупційних послуг чиновником, проте не впливають на гнучкість відповідних формальних правил в питаннях відбору претендентів на отримання допомоги. Найбільш, перспективними з цієї точки зору, є наступні заходи попередження корупції:

- позбавлення чиновника можливості одноосібного прийняття рішень;
- позбавлення чиновника монополії на прийняття рішень;
- попередження утворення неформальних стосунків між клієнтом та чиновником.

У багатьох випадках право чиновника вільно трактувати положення норм чинних формальних правил супроводжується також й правом

одноосібного прийняття відповідних рішень. Саме останнє дозволяє чиновнику реалізовувати можливості для надання корупційних послуг, що надаються йому дискреційними повноваженнями. Адже після укладення корупційної угоди з клієнтом, корумпованому чиновнику ніщо не заважає ухвалити необхідне рішення щодо розподілу фінансових ресурсів. Вирішенням цієї проблеми може бути заміна тих посад на яких чиновники приймають ключові рішення на колегіальні органи. В даному випадку, укладання корупційної угоди лише з одним з декількох чиновників, що входять до складу відповідного колегіального органу буде недостатньо для виконання даної угоди – необхідне рішення має бути підтримано більшістю його членів. Тобто кількість корумпованих чиновників (та відповідно укладених з ними угод) має виявитись достатньою для того, щоб їх голоси переважали під час прийняття відповідного рішення. Таким чином, у випадку прийняття ключових рішень колегіальним органом, рівень корумпованості системи розподілу міжнародної допомоги буде завжди меншим порівняно з випадком одноосібного прийняття рішень. При цьому рівень корумпованості буде тим меншим чим більшою буде кількість членів даного органу та чим меншою буде кількість контактів між ними.

Окрім права одноосібного прийняття рішень, чиновники, що відповідають за розподіл міжнародної допомоги, також дуже часто мають й монополію на прийняття рішень щодо виділення претенденту коштів чи відмови (повної або часткової) у наданні допомоги. Через це у претендента, що отримав відмову у виділенні йому коштів немає жодних реальних механізмів для оскарження дій чиновника, навіть у тих випадках коли цей претендент як найкраще підпадає під критерії передбачені для надання допомоги. Головним наслідком подібної ситуації є те, що у чиновників, що належать до структури з розподілу міжнародної допомоги з'являється не лише можливість для пасивного надання пов'язаних з цим корупційних послуг, але й можливість для активного вимагання хабарів з претендентів на отримання міжнародного допомоги. Стандартними заходами попередження подібних зловживань з боку чиновників є створення певних правил та процедур оскарження рішень чиновників. Це певною мірою дійсно дозволяє зменшити обсяги зловживань монопольним становищем, проте слід враховувати, що проходження процедури оскарження, як й будь-якої іншої бюрократичної процедури, пов'язане і ненульовими трансакційними витратами, рівень яких залежатиме від складності та заплутаності передбаченої процедури оскарження. І якщо рівень трансакційних витрат оскарження рішень чиновника буде неприйнятно високим, то претенденту на отримання допомоги може виявитися

простішим погодитися на вимоги чиновника та сплатити йому хабар.

Більш радикальним та більш дієвим заходом обмеження монопольної влади чиновника може стати створення в одному регіоні декількох паралельних філій тієї ж самої системи з розподілу міжнародної допомоги. Подібна паралельна структура, у поєднанні з неформальним поширенням інформації про минулі випадки вимагання хабарів, дозволить майбутнім клієнтам уникати зустрічі з корумпованими чиновниками ще на етапі подання заявки на отримання міжнародної допомоги. Таким чином, даний захід дозволяє тим клієнтам, що дійсно потребують допомоги та мають повне право на її отримання, позбутися вимагань з боку корумпованих чиновників. Головним же недоліком розглянутого заходу є те, що до інших чиновників можуть звертатися не лише чесні клієнти, що насправді мають право на отримання допомоги проте зіткнулися з вимаганням хабара. Також цією можливістю можуть скористатися й нечесні клієнти, що намагалися за допомогою хабарів отримати кошти на які вони не мали жодного права. Тому застосування даного антикорупційного заходу є доцільним лише у поєднанні з іншими запропонованими в цій статті заходами та за умови посилення вимог до потенційних отримувачів міжнародної допомоги.

На відміну від двох попередніх заходів попередження корупції, що впливали переважно на спроможність чиновника використовувати надані йому дискреційні повноваження у власних корисливих інтересах, наступний захід впливає на складність ведення переговорів та укладання корупційної угоди між потенційним клієнтом та корумпованим чиновником.

Подібно до інших угод, укладання корупційної угоди супроводжується власними ненульовими трансакційними витратами [22] – трансакційними витратами корупційної угоди – що враховуються як клієнтом, так й чиновником під час прийняття рішення щодо укладання корупційної угоди. Чим вище буде рівень зазначених витрат тим менш зацікавленими будуть сторони в укладанні корупційної угоди. Оскільки корупційні угоди є незаконними практично в усіх країнах світу, найбільшу частку трансакційних витрат корупційної угоди складатимуть витрати на пошук надійного партнера, що не лише здатен виконати взяті на себе зобов'язання, але й не повідомить правоохоронні органи про спробу укладання корупційної угоди. В країнах з високим рівнем корумпованості, або у випадку наявності довготривалих корупційних відносин між чиновниками та їх клієнтами, зазначені витрати є незначними, що значно полегшує укладання корупційної угоди, попри активну боротьбу з корупцією. З огляду на це, запобігти поширенню корупції в системі розподілу міжнародної

допомоги можна завдяки призначенню на посади, пов'язані з прийняттям рішення щодо виділення допомоги, чиновників з країн звідки походить відповідна допомога. При цьому головну роль у скороченні рівня корумпованості буде відігравати не стільки менша толерантність до корупції з боку чиновників-іноземців, скільки відсутність тісних зв'язків між ними та місцевими отримувачами допомоги.

Висновки. Таким чином, можна зробити наступні висновки.

По-перше, ключовою особливістю формальних правил системи розподілу міжнародної допомоги є неможливість скорочення передбачених ними бюрократичних процедур без втрати їх цільової ефективності. Це, в свою чергу, призводить до неможливості застосування інституційних заходів з усунення мотивації клієнтів до укладання корупційних угод, для попередження поширення корупції системі розподілу міжнародної допомоги, та обумовлює необхідність зосередження на заходах націлених на обмеження можливостей корумпованих чиновників надавати корупційні послуги.

По-друге, обсяги дискреційних повноважень чиновників – основної умови для можливості надання корупційних послуг – знаходиться в зворотній залежності з гнучкістю формальних правил. Внаслідок чого надмірне обмеження дискреційних повноважень чиновників може зробити систему розподілу міжнародної допомоги непрацездатною у випадках, що не були передбачені чинними формальними правилами.

По-третє, єдиними працездатними заходами протидії корупції, що при цьому не позначаються на ефективності функціонування системи розподілу міжнародної допомоги, є позбавлення чиновника можливості одноосібного прийняття рішень; позбавлення чиновника монополії на прийняття рішень та попередження утворення неформальних стосунків між клієнтом та чиновником.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Uhl A., Herrmann C., Treiber K.H. Corruption: A situational action view. *Theory and Society*. 2025. Vol. 54. No. 1. P. 161–184.
2. Ammons J.D., Shakya S. Revolutions and corruption. *Public Choice*. 2024. Vol. 201. No. 1-2. P. 355–376.
3. Beladi H., Marjit S., Mukherjee V. Corruption, bribery, and market reform. *Public Choice*. 2024. Vol. 201. No. 1-2. P. 309–325.
4. Bilan I., Apostoaie C.M. Tax policy, corruption, and formal business entry: Cross-country evidence from emerging economies. *Economic Change and Restructuring*. 2025. Vol. 58, article number 26.
5. Trabelsi M.A. The impact of corruption on economic growth: a nonlinear evidence. *Journal of*

Social and Economic Development. 2024. Vol. 26. No. 3. P. 953–962.

6. Dedho N.H., Belderbos R., Cuervo-Cazurra, A. Corruption experience and foreign investments: clean hands or dirty hands learning? *Journal of International Business Studies*. 2024.

7. Anokhin S., Schulze W. S. Entrepreneurship, innovation, and corruption. *Journal of Business Venturing*. 2009. Vol. 24. No. 5. P. 465–476.

8. Bellido H., Olmos L., Román-Aso J.A. The influence of government ideology on corruption: the impact of the Great Recession. *Economia Politica*. 2021. Vol. 38. No. 2. P. 677–708.

9. Dutta N., Kar S., Jahan I. Environmental policy implementation, gen-der, and corruption. *Economics of Governance*. 2024. Vol. 25. No. 2. P. 257–290.

10. Alshubiri F., Mughrabi H.H.A.L., Alhousary T. Foreign higher education and corruption: is host country knowledge a blessing or a curse? *Empirical evidence from MENA countries*. *Asia Pacific Education Review*. 2024. Vol. 25. No. 4. P. 959–977.

11. Carillo M.R., Chiariello V., De Siano R. et al. Foreign Aid and Corruption: Do Women Make the Difference? *Italian Economic Journal*. 2025. Vol. 11. No. 1. P. 103–151.

12. Alesina A, Dollar D. Who gives foreign aid to whom and why? *Journal of Economic Growth*. 2000. Vol. 5. No. 1. P. 33–63.

13. Alesina A, Weder B. Do corrupt governments receive less foreign aid? *American Economic Review*. 2002. Vol. 92, no. 4. P. 1126–1137.

14. Asongu SA, Jellal M. On the channels of foreign aid to corruption. *Economics Bulletin*. 2013. Vol. 33. No. 3. P. 2191–2201.

15. Абрамов Ф. В. Економічний зміст корупції: інституційний підхід : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Екон. теорія та історія екон. думки». Донецький нац. ун-т. Донецьк, 2010. 20 с.

16. Абрамов Ф. В. Критерії доцільності реформування умовно та безумовно неефективних формальних правил. *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 8–12.

17. Абрамов Ф.В. Фактори поширення корупції в безготівковому суспільстві. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. Випуск 4 (41). С. 3–8.

18. Абрамов Ф. В. Ефективність репресивних антикорупційних заходів в умовах високого рівня корумпованості. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 8–12.

19. Волоснікова Н.М., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Попередження корупції в системі фінансового моніторингу: інституційний підхід. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 4(04). С. 3–8.

20. В. Дяченко Т.А., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Дискреційні повноваження чиновників як чинник ефективності формальних правил системи фінансового моніторингу. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023. № 4 (130). С. 6–11.

21. Волоснікова Н.М., Максименко Я.А., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Напів формальні правила, як чинник динаміки ефективності формальних правил фінансового моніторингу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 12–17.

22. Абрамов Ф. В. Трансакційні витрати корупційної угоди. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Темат. вип. «Технічний прогрес і ефективність виробництва». 2005. № 1. С. 273–282.

REFERENCES:

1. Uhl A., Herrmann C., Treiber K.H. (2025) Corruption: A situational action view. *Theory and Society*, vol. 54, no. 1, pp. 161–184.

2. Ammons J.D., Shakya S. (2024) Revolutions and corruption. *Public Choice*, vol. 201, no. 1-2, pp. 355–376.

3. Beladi H., Marjit S., Mukherjee V. (2024) Corruption, bribery, and market reform. *Public Choice*, vol. 201, no. 1-2, pp. 309–325.

4. Bilan I., Apostoaie CM. (2025) Tax policy, corruption, and formal business entry: Cross-country evidence from emerging economies. *Economic Change and Restructuring*, vol. 58, article number 26.

5. Trabelsi M.A. (2024) The impact of corruption on economic growth: a nonlinear evidence. *Journal of Social and Economic Development*, vol 26, no 3, pp. 953–962.

6. Dedho N.H., Belderbos R., Cuervo-Cazurra A. (2024) Corruption experience and foreign investments: clean hands or dirty hands learning? *Journal of International Business Studies*.

7. Anokhin S., Schulze W. S. (2009) Entrepreneurship, innovation, and corruption. *Journal of Business Venturing*, vol. 24, no. 5, pp. 465–476.

8. Bellido H., Olmos L., Román-Aso J.A. (2021) The influence of government ideology on corruption: the impact of the Great Recession. *Economia Politica*, vol. 38, no. 2, pp. 677–708.

9. Dutta N., Kar S., Jahan I. (2024) Environmental policy implementation, gen-der, and corruption. *Economics of Governance*, vol. 25, no 2, pp. 257–290.

10. Alshubiri F., Mughrabi H.H.A.L., Alhousary T. (2024) Foreign higher education and corruption: is host country knowledge a blessing or a curse? *Empirical evidence from MENA countries*. *Asia Pacific Education Review*, vol. 25, no. 4, pp. 959–977.

11. Carillo M.R., Chiariello V., De Siano R. et al. (2025) Foreign Aid and Corruption: Do Women Make the Difference? *Italian Economic Journal*, vol. 11, no. 1, pp. 103–151.

12. Alesina A, Dollar D. (2000) Who gives foreign aid to whom and why? *Journal of Economic Growth*, vol. 5, no. 1, pp. 33–63.

13. Alesina A, Weder B. (2002) Do corrupt governments receive less foreign aid? *American Economic Review*, vol. 92, no. 4, pp. 1126–1137.

14. Asongu SA, Jellal M. (2013) On the channels of foreign aid to corruption. *Economics Bulletin*, vol. 33, no. 3, pp. 2191–2201.

15. Abramov F. V. (2010) Ekonomichnyy zmist koruptsiyi: instytutsynnyy pidkhid [The economic content of corruption: an institutional approach]: dys. kand. ekon. nauk : 08.00.01. Donetskyy nats. un-t. Donetsk, 20 p.

16. Abramov F. V. (2016) Kryterii dotsilnosti reformuvannia umovno ta bezumovno neefektyvnykh formalnykh pravyl [Criteria for the Appropriateness of Reforming Both the Conditionally and the Uncondi-

tionally Inefficient Formal Rules]. *Biznes Inform*, no. 6, pp. 8-12.

17. Abramov F.V. (2023) Faktory poshyrennya koruptsiyi v bez-hotivkovomu suspilstvi [Factors of the spread of corruption in a cashless society]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, vol. 4 (41), pp. 3–8.

18. Abramov F. V. (2017) Efektyvnist represyvnykh antykoruptsiinykh zakhodiv v umovakh vysokoho rivnia korumpovanosti [The Efficiency of Repressive Anti-Corruption Measures in Conditions of High-Level Corruption]. *Biznes Inform*, no. 12, pp. 8-12.

19. Volosnikova N.M., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Poperedzhennya koruptsiyi v systemi finansovoho monitorynhu: instytutsiynyy pidkhid [Corruption prevention in the financial monitoring system: an institutional approach]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 4(04), pp. 3–8.

20. Dyachenko T.A., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Dyskretsinyi povnovazhennya chynovnykiv

yak chynnyk efektyvnosti formalnykh pravyl systemy finansovoho monitorynhu [Discretionary powers of officials as a factor in the effectiveness of formal rules of the financial monitoring system]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, no. 4 (130), pp. 6–11.

21. Volosnikova N.M., Maksymenko Ya.A., Serzhanov V.V., Abramov F. V. (2023) Napiv formalni pravyla, yak chynnyk dynamiky efektyvnosti formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Semiformal rules as a factor in the dynamics of the effectiveness of formal financial monitoring rules]. *Biznes Inform*, no. 1, pp. 12–17.

22. Abramov F. V. (2005) Transaktsiini vytraty koruptsiinoi uhody [Transaction costs of a corrupt transaction]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskyi politekhnichnyi instytut". Thematic issue "Tekhnichniy prohres i efektyvnist vyrobnytstva"*, no. 1, pp. 273–282.